

GERGŐ HÁROM GYŐZELME.

MÁR GERGŐ barátod is elment a huszonkettősökkel, a frontról küldött a napokban levelet, — írták nekem hazulról a háború harmadik telén.

Gergő, gyermekkori jó cimborám! Hová gonoszodott a háború, hogy már a te törékeny, vézna testedet is igájába fogja? . . .

Föl fogom keresni Gergőt! — vettek rajtam erőt az emlékezések. A huszonkettősök itt vannak a szomszédságunkban, sok jó barátom van a tisztek között: hátha sikerülni fog Gergő számára egy kis rést nyitnunk trénhez, raktárhoz, táborig vasúthoz? Öldöklő fegyver, ennek az ártatlan mamlasznak a kezében? Fölkeresem és kiválasztom a front szilaj nyájából!

Gergő . . . de ni, ni: megbántódás felhőzi be lelkemet, amint a mult emlékeit rendre idézgetem. Gergőtől egypárszor fájdalmas, meg-alázó vereséget szenvedtem! Ő bizonyosan nem tud róla, de — lám! — bennem ma is megsajdul vereségem szégyene.

Hát csak azért is fel kell őt most keresnem! A háború rostája föléje rázott, most megszabadulhatok attól a félszeg érzéstől, hogy ez az egyszerű, gyámoltalan szolgálégy győzelmes magasságban lebeg fölöttem.

Téli nyugalom volt a fronton, engedélyt kaptam, hogy átlátogassak a huszonkettős ezredhez.

Erdők, dombok mögött vitt utam, a háború képe eltűnt szemem elől. A multról gondolkoztam: Gergő barátomnak rajtam aratott két-rendbeli, nagy győzelméről.

I.

Az első győzelem így történt.

Két esztendő már Keresztúron töltöttem a kollégiumban. Gergővel akkoriban is fenntartottam a barátságot, nyári vakációkon vele pályáztam legszívesebben. Sokat beszéltem neki a városi élet szépségeiről. A kicsi boltról a kollégium közelében, a piaci nagy üzletek kincseiről, panorámák, cirkuszok káprázatos csodáiról.

Gergő sóvárgó szemmel figyelte meséimet.

— Én is elmegyek! — újságotla egyszer nyár vége felé. — Az őszön elmegyek, itt hagyom ezt a rongyos falut.

— Ugyan hová mennél?

— Városba . . . keresetre! — mondotta átszellemült arccal.

— S apád? Mit szól hozzá apád?

— Apám el fog engedni. Bíz úgy, én is elmegyek szerencsét próbálni.

Tudta Gergő, mit beszél! Eggyel kevesebb száj télire: kapva kapnak ezen a sokgyermekes szegény házban!

A mezei munka elfogytával Gergő csakugyan útra kelt szerencsét próbálni. Ment-mendegélt félnapon át, amerre a Nyikó vize siet a Küküllőbe s meg is érkezett ugyanoda, ahol én koptattam a macskafejű flaszt: Keresztúr városába. Mikor először találkoztam vele, már keresete is volt: boltos fiú lett belőle a vén Lukácsnál. Nem szegődött inas, hanem csak amolyan kifutó, sepregető, lámpatakarító fiúcska. Fehériszárúja, patkós csizmája, pörge kis kalapja ugyanaz, mint otthon a faluban, csupán egy kis kék előkötő a derekán, a városi élet jelképéül.

Rajta is beteljesedett a bibliai mondás, hogy aki hű a kis dolgokban, azt többre bízta föllebbvalója. A vén Lukács csakhamar megengedte Gergőnek, hogy mikor ráér a pucolástól, cukrot, fűgét, mandulát, zsemlyét, kiflit szolgáljon ki a pénzes embereknek.

Nagyot nőtt ezzel a Gergő tekintélye!

Én ugyancsak büszke voltam rája.

— Gergő falumbeli, jó barátom! — dicsekedtem szobatársaim előtt.

Majd minden vasárnap délután meglátogatott a kollégiumban. Szobatársaimmal is barátságot kötött. Mi, alsóosztályosok, mindig tőle vásároltunk, ha a piacra vitt dolgunk. A vén Lukácsnak Gergő működése a «nagy forgalom, kevés haszon» előnyét szerezte meg.

Üzlet üzletet fiadzik.

Gergő személyével kapcsolatban hovatovább mind több szó esett köztünk egy fogas pénzügyi kérdés megoldásáról, amely a következőképen állott.

Benkő Misinek, negyedik barátunknak, volt egy lyukas piculája. A hibás pénzdarab értékesítésére nagyon sok kísérlet történt már, de mindenik kudarccal végződött.

Hátha Gergő az a gondviselészerű ember, aki a lyukas piculát teljes névértékben forgalomba tudja hozni?

Következő vasárnap délután, mikor Gergő kopogós csizmájával újra befordult hozzánk, Benkő Misi közölte vele a tervet.

— Gergő, akarsz két krajcárt keresni?

— Akarok bíz én! — mosolyodott el Gergő öregesen. — Jól fog a pénz.

— Hát ide halgass! Holnap bemegyek hozzátok a boltba s két krajcárért cukrot kérek. Ezzel a lyukas piculával fogok fizetni, látod? . . . Te elveszed a piculát s gyorsan a fiókba csúsztatod a többi közé. Nyolcat kellene visszaadnod, de csak hatot adsz vissza, kettőt megtartasz jutalmul . . .

Gergő arcát rettenetes düh borzolta föl.

— Mit gondolsz, hogy én megcsaljam a gazdámat?

— No milyen nagy dolog! — biggyesztette ajkát Benkő Misi. — A vén Lukács nem fog rájönni, hogy te csináltad.

— Hát a becsület, hé?

— Szamár vagy! . . .

— No, te ugyan nagyokos vagy! Ezt tanultad a kollégiumban? Erre tanítottak — csalásra?

Benkő Misit felbőszítette a kicsinylés, szóból szó jött, majd rugások, sapkák . . . Gergő végül is engedett Benkő Misi túlerejének s védekezve kihátrált a szobából.

Megdermedve néztem a jelenetet. Majd utána eredtem Gergőnek s utólértem az utcán. Törülközött, fújt, köpködött a viadal után.

— Fáj-e? — kérdeztem gyámoltalanul.

Gergő megrázta fejét, győzelmesen mosolygott és nagyot kacintott rám.

— A csepelesz . . . min jár az esze! Hogy csaljам meg a gazdámat — hm! Hát a nemzetsége vagyonaért . . .

Fényesség árasztotta el Gergő alakját, lekaptam róla szememet. Mintha szárnyra libbent volna . . . nem tudtam vele lépést tartani, elállott a lélekzetem.

Elbúcsúztam tőle, visszakullogtam az iskolába. — Ezt tanultad a kollégiumban? — hallottam a Gergő tiszta, fenséges hangját. A vád nekem is szólt. Éreztem — bár akkor még nem tudtam volna olyan szakszerűen kifejezni — éreztem, hogy a kultúra engemet is utálatosan megfertőzött.

Az üzletben ugyanis, amelyet Benkő Misi a lyukas piculára alapított, én is csendes társ voltam.

II.

Gergő második győzelme jóval később, egyetemi hallgató koromban játszódott le.

A mi egyetemi éveink Kolozsváron heves mozgolódások között zajlottak le. Nagy nemzeti mulasztásokat akartunk helyrehozni, nagy magyar célokat akartunk megvalósítani. Az erdélyi magyar falut ki akartuk ragadni a tudatlanságból. Rengeteget gyűléseztünk, forrongtunk, vitatkoztunk, kirándulásokat rendeztünk a nép közé.

Ezeknek a lázas éveknek egyikében nagy tervekkel mentem haza szülőfalumba karácsonyi vakációra.

A fonót, ezt a léha, korhadt falusi szervezetet meg fogom reformálni, nemesebb tartalommal fogom megtölteni. Azalatt, míg otthon leszek, minden este elmegyek a fonóba, felolvasok, előadásokat tartok elmaradott falusfeleimnek, határoztam el.

Akkor már tisztában voltam a módszer fontosságával. Anyagbeosztást csináltam: fokról-fokra fogom hallgatóságomat a művelődés titkaiba bevezetni!

Első alkalommal egyik kiváló írónk egyik legszebb elbeszélését fogom felolvasni, amely meseszerű hangjával, egyszerű szerkezetével nagyon közel áll a nép lelki világához.

Tervemet közöltem szomszédasszonyunkkal, Zsuzsa nénival, aki törzsökös tagja és szóvivője volt a fonónak. Ő jobban közhírré fogja tenni a nagy újságot, mint száz dobos.

A meghirdetett estén hónom alá vettem a díszkötéses könyvet és beállítottam a fonóba. Sokan voltak nők is, férfiak is. Hiszen a mi népünkben megvan a vágy a művelődésre! — állapítottam meg.

Tisztelettel fogadtak, középre ültettek, a függő petroleumlámpa alá.

Ünnepies csönd támadt, amint a könyvet kinyitottam és olvasni kezdettem a novellát. Figyelnek! — örvendeztem. Csak az orsók halk pergése hallatszott és néha egy-egy félénk köhintés.

A történet véget ért, behajtottam a könyvet s kérdően néztem a társaságra.

Tompa, tisztelettel teljes pillantások, itt-ott idegenkedő mosolygás.

Ügyetlenek, még a tetszésüket sem tudják kifejezni!

— Noshát, hogy tetszett? — akartam megoldani nyelvüket. — Híres szép munka, maguknak is tetszett bizonyosan.

Azt hiszem, rendre kialakult volna a kedvező vélemény, ha először az a csúfszájú, ízgága («pap-turó») Feleki Pista nem szól a dologhoz.

— Ilyen tudománnyal, kérem igen szépen, Gergő is elő tud állani! — szólt felém a sarokból. — Ugy-e, Gergő? Te is tudsz efféle beszédet mondani! . . .

Gergő ott kuttogott hátul egy padon, mint ahogy az szegény, elcsigázott szolgálégényhez illik, Sovány arca kigyúlt, amint nevét említették, röstelkedve pillantgatott felém.

— Már hogy tudnék, Pista bácsi! — tiltakozott. — Nem tudok én ilyen szépet . . .

Az asszonyok fölserkentek, Gergő felé nyujtogatták nyakukat és nyelvelni kezdtek rája, mint a libasereg a közéje tévedt bárányra.

— Bizony, tudsz te, ha akarsz! Nem szégyen az, ha tud valaki. Csak ki vele, mutasd meg! . . .

Mindnyájan bízatták Gergőt, mintha valami sérelmet akartak volna megtoroltatni vele, amit én követtem el rajtuk. A hangulat mind ellenségesebb lett irányomban.

Uri diplomáciával magam kezdtem Gergőt lehangosabban bízgatni, csak meséljen, én is nagyon fogok örülni.

Végül engedelmeskedett Gergő, előbbre ült egy kis, kerek székre s elindította a maga történetét. Mulatságos történet volt a *Királyné asszony hét leányáról*. Csakhamar magam is önfeledten csüngtem szavain. Nagyszerűen színezte előadását, pompásan jellemezte alakjait, egyes jeleneteket valósággal megjátszott.

Óriási sikere volt, még a mese végén is erre-arra dőltek az emberek a nevetéstől.

Az öreg Feleki diadalmasan fordult felém :

— No, ugye? Pedig nem is könyvből nézte! . . .

Egyszerre megvilágosodott előttem kudarcom oka! Könyvből néztem, persze! Tilosba tévedtem könyvemmel: egy évezredek óta szabadon hömpölygő, élő, ragyogó művészet útjába! . . . Könyvből néztem, amit Gergő, az istenáldott művész, könyv nélkül is el tudott mondani.

Bukásom nagyobb volt, semmint azt azon este megítélhettem. A falu napokon át mindazon mulatott, hogy Gergő milyen akkurátusan földhöz teremtette a tudós urat.

Feledtem mégegyszer díszkötéses könyvemmel a fonóba menni.

III.

Rég volt, boldog békesség ölén . . .

Most itt a háború próbája!

Használni fogom az alkalmat s eloszlatom azt a bántó tudatot, hogy Gergő győzedelmesen ragyog fölöttem.

Erre fordult gondolatom, amint odaérkeztem a huszonkettős ezred frontszakaszához.

Mekkorát fog nézni Gergő, mikor rája köszönök! Félénk tisztelettel fog rám tekinteni: én főhadnagy vagyok, ő egyszerű közkatona. Akadozni fog, nem fogja tudni, hogy milyen hangon szóljon hozzám.

Talán a medáliámat is észreveszi!

Én pedig nyájas leereszkedő leszek hozzája. Vigasztalni fogom, megnyugtatom a háború veszedelmei felől.

— Bátorság Gergő! — fogom neki mondani — nem hal meg mindenki a harctéren. Látod, én már a harmadik évet töltöm idekünt s egy kis sebesüléssel szerencsésen megúsztam.

De nemcsak jó szót fogok adni Gergőnek. Cselekedni fogok érte, megkérem a századparancsnokát, hogy amint alkalom nyílik rája, vezényeltesse hátra az első vonalból, úgysem igen fogja hasznát venni a jámbornak. Gergőnek, — persze — nem árulom el közbenjárásomat, úgyis tudni fogja, hogy az én kezem van a dologban . . . Sőt, bizonyosan haza is meg fogja írni, hogy milyen jót cselekedtem vele.

Hatalmas jóltevő! Ez lesz az én győzelmem Gergő barátomon . . .

Megérkeztem a huszonkettősök első zászlóaljához. Előkérttem a lajstromot, csakugyan ott volt Máthé Gergely neve a harmadik század közhonvédei közt.

A harmadik századhoz siettem.

A dolog jól kezdődik: a harmadik század parancsnoka iskolatársam. Könnyű lesz vele a Gergő ügyét megtárgyalni. De majd később, visszajövet, most hadd lássam emberemet. A trénhez fogom vezényeltetni.

— Máthé Gergelyt szeretném látni, — mondtam a századparancsnoknak.

— Annyira érdekel? — kérdezte csodálkozva. — Csupán érte fáradtál ide?

— Gyermekkori játszótársam volt . . .

— Hát csak nézd meg, a hadapród majd odakalauzol, nekem sürgős jelentést kell írnom az éjszakai csetepatéről. Hadapród, kísérd el a főhadnagy urat!

Elindultam a hadapród nyomában. Fedezékek, futóárkok szövvényén botorkálunk végig, míg végre egy kis ciheres erdőbe érkeztünk, amely elhajolt a front irányából. Nehány lépést tettünk befelé a ciheresbe.

Meggyökerezett a lábam!

Kis tisztáson bükkfagallyból ütött, alacsony ravatal állott: a ravatalon az én Gergő barátom! Szelíd, halvány arca mintha rám mosolygott volna a füstös, véres köpenyeg alól.

— Hogy történt . . . mikor? — kérdeztem reszkető döbbenettel a hadapródtól.

— Az éjszaka . . . őrjáraton . . .

— Szerencsétlen, ugyan hamar megkapta!

— Megkapta, tudnivaló volt, hogy meg fogja kapni, — bólogatott a hadapród. — Kitűnő katona volt, maga vállalkozott a nehéz feladatokra. — Én eleget hevertem odahaza, amíg mások szenvedtek idekünt! — szokta mondani. — Az éjszaka egy öreg népfölkelő helyett állott be az őrjáratba. — Menjen vissza öreg, magának családja van odahaza, értem nem olyan nagy kár! . . . Holtan hozták vissza társai . . .

Összeroskadt lélekkel álltam a Gergő ravatalánál, alázatos hódolattal néztem nyugodt, szelíd arcára.

— Gergő! . . . harmadszor is legyőztél engemet. Fölém kerültél . . . most már örökre, utólérhetetlenül! . . .

Gyallay Domokos.

HÁLAADÁS.

*Oh, köszönöm neked, hajnal,
Hogy két karom kitártad
És átöntötted szívembe
Minden égi csodádat.
Hogy jobb, s bal egymást jeledve
Ujjonghatott feletted . . .*

*És köszönöm neked, alkony,
Hogy kezem összetetted.*

Falu Tamás.